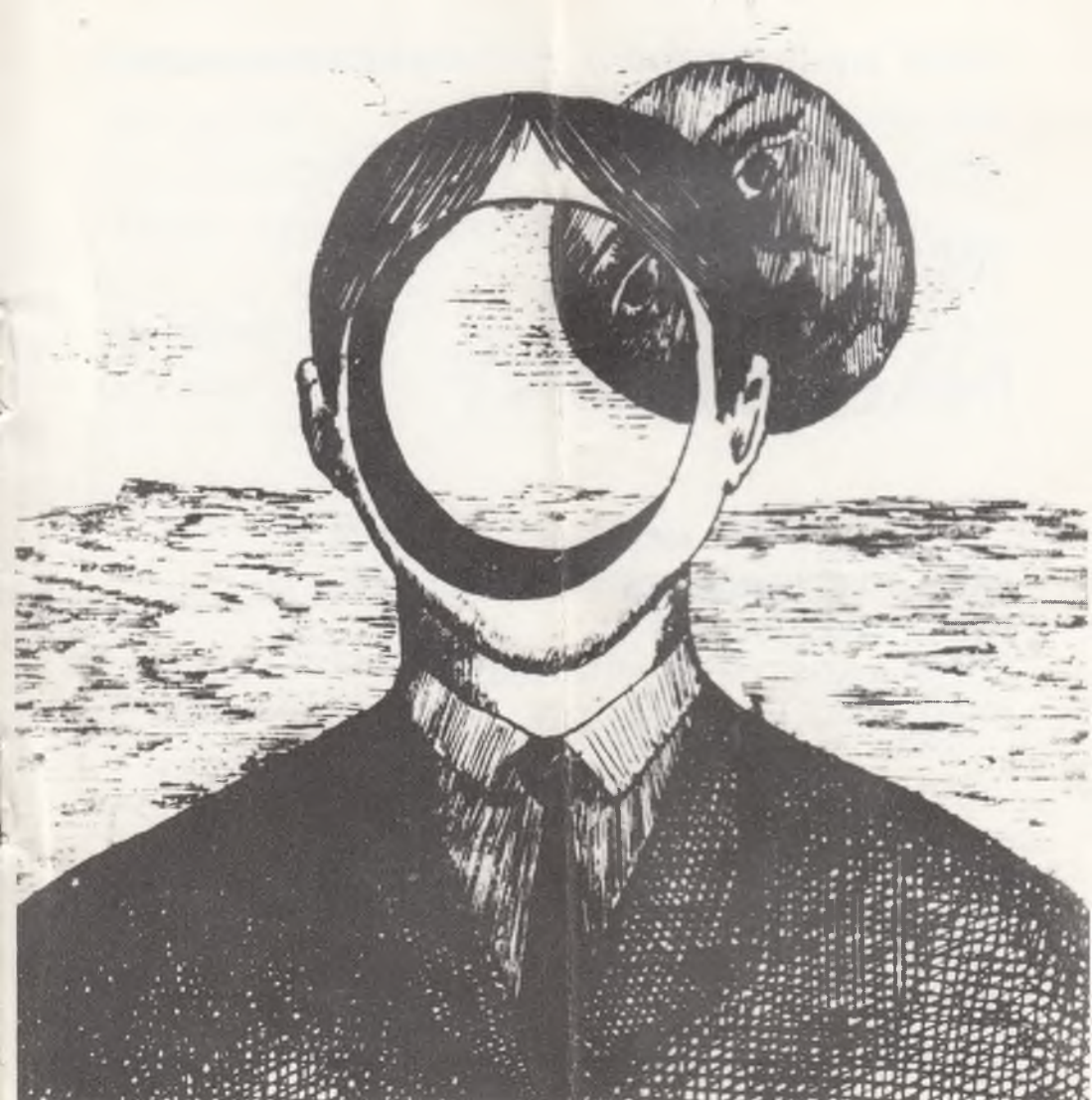

STÁTNÍ DIVADLO OSTRAVA, ČIHOHRA PETRA BEZRUČE

HAROLD PINTER

NAROZENINY

PŘEKLAD: MILAN LUKEŠ
REŽIE: PAVEL PALOUŠ
SCÉNA A KOSTÝMY: MARTA ROSZKOPFOVÁ
DRAMATURG: MARTIN VELÍŠEK

INSPICIENT: VĚRA ŠUKALOVÁ
NÁPOVĚDA: JIŘINA ČÍŽKOVÁ

OSOBY A OBSAZENÍ:

PETR BOLES	BOHUSLAV ČVANČARA
MAG BOLESOVÁ, JEHO ŽENA	BLANKA MEIEROVÁ
STANLEY WEBBER, PODNÁJEMNÍK	VÍTĚZSLAV KRYŠKE
LULU	KATEŘINA KREJČÍ
GOLDBERG	MILAN SOVA
MC CANN	VLADIMÍR ČAPKA

PREMIÉRA 27. BŘEZNA 1987
NA SCÉNĚ ČIHOHRY PETRA BEZRUČE

VEDOUCÍ VÝROBY A JEVIŠTNÍHO PROVOZU: ING. IVAN BÍLEK. VEDOUCÍ DEKORAČNÍCH DÍLEN: PŘEMYSL KIRSCHNER. VEDOUCÍ VÝROBY KOSTÝMŮ: ELIŠKA ZAPLETALOVÁ. VEDOUCÍ JEVIŠTNÍCH PROVOZŮ: STANISLAV JANEČEK. JEVIŠTNÍ MISTR: VÁCLAV PLACHÝ. MISTR OSVĚTLENÍ: ARNOŠT JANĚK. MISTR ELEKTROAKUSTIKY: BOHUSLAV FISCHER. ZVUK ŘÍDÍ: MARIE KREJČÍ. MISTR VLÁSENKÁRNY: JINDRA KUČAJOVÁ. MISTR REKVIZITÁRNY: EVA WIESNEROVÁ. MISTR GARDEROBY: ZLATA NEZHYBOVÁ.

HAROLD PINTER se narodil v roce 1930 v rodině židovského krejčího v proletářské části Londýna East Endu. Od svých devatenácti let se živí jako herec pod pseudonymem David Baron. Tomuto povolání, kterému vděčí za praktické zkušenosti, které později bohatě zúročil, zůstal věrný do roku 1957, kdy začal psát a publikovat kratší, zpravidla jednoaktové hry. (Zdá se, že tato forma mu velmi vyhovuje, neboť ji zhusta využívá po celou svou dosavadní tvůrčí dráhu.) Z téhož roku je i hra, která jak svým tématem, formou, tak i názvem je pro Pintera příznačná — Pokoj. Pokoj jako jediné bezpečné místo pro ženu, která ho obývá a která nemá prakticky žádné kloudné vědomosti o vnějším světě. Na její malou životní jistotu — místnost — neustále dotírá neznámé nebezpečí ze světa zpoza dveří.
Hra měla premiéru na bristolské univerzitě a bez většího ohlasu byla přenesena do Londýna. Ještě hůře, co se týče zájmu, dopadla Pinterova první, a přece nesmírně vyzrálá celovečerní hra — Narozeniny. Hrála se pouze asi týden za nepřízně kritiky i diváků; pouze jeden kritik označil tvůrce díla, které se později hrálo po celém světě, jako talent britského dramatu. Nesmíme však zapomenout, že ostrovní dramatika a divadlo vůbec prožívaly v té době renesanci. Připomeňme tvorbu Johna Osborna (Ohlédni se v hněvu, Komik), Arnolda Weskera (Slepičí polévka s kroupami, Kořeny, Mluvím o Jeruzalému, Smažené brambůrky ke všemu) a Brendana Behana (Odsouzenec na smrt, Rukojmí). Zásluhu na tom jistě měla nově založená scéna English Stage Company a umění režisérů P. Brooka J. Littlewoodové, P. Haila a J. Dextera.
V roce 1959 má premiéru další Pinterova hra, tentokrát ve Frankfurtu, nazvaná Dumb Waiter, což u nás bývá překládáno jako Automatický nebo Němý číšník. Opět se jedná o pokojové drama. Dva gangsteři čekají na svou oběť v opuštěném domě, kde pojednou ožívá kuchyňský výtah na jídlo (anglicky dumb waiter) a přináší stále zběsilejší objednávky. Nervózní zabijáci ve snaze se neprozradit je plní, až jeden z nich dostává prostřednictvím automatického číšníka příkaz zabít svého společníka.
Pinter začíná psát pro rozhlas a televizi a vstupuje tak do let šedesátých, které znamenají jeho konjunkturu. V roce 1961 uvádí v malém londýnském divadle hru Správce. Přední anglický kritik Tynnan, který předtím zatratil Narozeniny vyslovuje uznání nové hře a ta se dočkala 425 repríz a byla i zfilmována. Správce je příběh tří mužů, které osud svede do jednoho domu, a oni přes různé peripetie k sobě nenajdou cestu. Z. Hořínek o hře výstižně napsal: „Těžiště se oproti předchozím hrám přesouvá na vztahy mezi lidmi, odcizení se demonstruje přímo v lidech a mezi lidmi, bez prostřednictví institucí, organizací a jiných aparátů odcizeného světa. Odcizený nepřátelský svět zde působí přímo jako součást lidské psychiky." Výklad hry je složitý a bude vždy závislý na inscenátorech, neboť hra nabízí řadu i zcela protichůdných možností, obsahuje však především téma potřebnosti a zároveň obtížnosti lidského kontaktu.
V této době navazuje Pinter až do současnosti trvající a plodnou spolupráci s režisérem Peterem Hallem. Režíruje také sám — v šedesátém čtvrtém roce novou inscenaci Narozenin, ale neomezuje se jen na své texty. Například v roce 1975 uvádí hru S. Graye Již zadán (Otherwise engaged), která byla kritikou označena jako nejlepší novinka roku. Nadále se rozšiřuje Pinterova spolupráce s rozhlasem a televizí, píše filmové scénáře, povídky a básně. Se hrou Návrat domů proniká na Brodway.
V sedmdesátých letech se tématem jeho her stále častěji stává hledání pevných bodů v životě člověka a možnosti komunikace mezi lidmi. Jeho postavy nemajíc jistoty ve své přítomnosti se spouštějí do ještě více mlhavé minulosti a hledají tam kontinuitu i opodstatnění své existence, riskujíc ztrátu i těch jistot, které mají. Subjektivní paměť je totiž zdrojem iluzí a mystifikací. Motivy násilí a hrozby obsažené v předchozích dílech ustupují. Tak je tomu v hrách Staré časy (1970), Země nikoho (1974), Nevěra (1978). Ne náhodou kromě jiných filmových scénářů (např. Nehoda, Sluha, Poslední magnát, Žena francouzského poručíka) napsal podklad pro filmovou verzi slavného Proustova románu Hledání ztraceného času.
Harold Pinter přestal být senzací a stal se jistotou britské dramatiky. Dokonce mu bývá někdy vytýkána jistá ustrnulost. Přesto jeho premiéry poutají vždy pozornost, zvláště když se na nich zpravidla podílejí mistři jako režisér P. Hall a scénograf John Bury a hrají v nich takoví herci jako Ralph Richardson a John Gielgud, jak tomu bylo při inscenaci Země nikoho Národního divadla na scéně Old Vic. Jedním z posledních úspěchů Pintera bylo uvedení tří aktovek pod souhrnným názvem Jiná místa na počátku osmdesátých let. Zájem vzbudila zejména hra Jakoby na Aljašce (inspirovaná knihou lékaře O. Sackse Probuzení), ve které se Pinter snaží postihnout pocity a jednání ženy, která se probudí po dlouholetém spánku. Jeden anglický kritik o inscenaci, ve které se opět spojili Pinter, Hall a Bury, napsal že „několik starých lvů ukazuje své drápy a velkolepí jsou všichni".
U nás je sice Harold Pinter známý, uznávaný jako přední představitel britské dramatiky, ale prakticky nehraný autor. Narozeniny se hrály snad pouze v Činoherním klubu v roce 1967, kde v režii J. Vostrého hráli J. Kačer (alternoval J. Hrzán), B. Navrátil (L. Suchařípa), J. Třebická, T. Fischerová, J. Somr, P. Čepek. Existuje však řada překladů z Pinterovy tvorby, např. Správce, Narozeniny, Návrat domů, Přehlídka a milenec, Celou noc venku a Jiná místa.
Spolu s N. F. Simpsonem a A. Jellicoeovou je Harold Pinter nejvýznamnějším představitelem anglické odnože absurdní dramatiky, kterou M. Esslin nazval dramatikou zdravého smyslu v nesmyslu. Pinter se však trochu vymyká z anglického pojetí a využití poetiky absurdna, která má své duchovní otce v L. Carrolovi (známé příběhy Alenky) a E. Learovi (nedávno u nás vyšly jeho hravé verše). V souvislosti s Pinterem bývá totiž častěji připomínán F. Kafka a S. Beckett. Pinter sám se k těmto vzorům hlásí a připomíná ještě třetí inspirační vzor — gangsterské filmy. Samozřejmě se v jeho díle zrcadlí i doba a místo, v které tvoří. Všechny tyto zdroje můžeme vystopovat i ve hře Narozeniny.

V PINTEROVÝCH HRÁCH SE GROTESKNO JEVÍ VE FUNKCI PRAKTICKÉHO POZNÁNÍ PRAVÉHO POSTAVENÍ ČLOVĚKA V NAŠÍ DOBĚ. HAROLD PINTER USILUJE O TO, ABY UKÁZAL PRAVÉ ZÁKLADY INDIVIDUÁLNÍ EXISTENCE SE VŠÍ JEJICH PROBLEMATIKOU, COŽ VŠAK U PINTRA NENÍ ŽÁDNÉ GESTO BEZMOCNÉHO ZOUFALSTVÍ, NÝBRŽ DALEKOSPÍŠ POCTIVÁ SNAHA O SEBEZPOZNÁNÍ, JAKÉ JE NAŠÍ DOBĚ PŘIMĚŘENÉ.

M. ESSLIN
ZDRAVÝ SMYSL V NESMYSLU

OD ČECHOVA K PINTEROVI SE ZA PADESÁT NEBO ŠEDESÁT LET PODLE VŠEHO DOVRŠILA VELICE ORIGINÁLNÍ FÁZE V DĚJINÁCH KOMEDIE. V ŠEDESÁTÝCH LETECH STOLETÍ NÁS AUTOR KOMEDIÍ ZANECHÁVÁ OPUŠTĚNÉ A SE ZAMOTANOU HLAVOU VE VŘÍCÍM SVĚTĚ: JE TO VELMI KOMICKÉ A VELMI DĚSIVÉ.

J. L. STYAN
ČERNÁ KOMEDIE

„Myslím, že je nemožné, alespoň pro mne, začít psát z nějaké ideje. Začínám z představy situace a několika postav a ti lidé se pro mne stávají čím dál skutečnějšími. Třeba dva lidé v jednom pokoji. Tahle představa mě trápí dlouho. Na jevišti jde opona nahoru a za ní je otázka. Co se s nimi stane? Otevře někdo dveře a vstoupí? V ně toho pokoje je svět, který dotírá, a to je děsí. Vím určitě, že to děsí vás i mne." Tyto myšlenky vyslovil Pinter v rozhovoru s již zmíněným kritikem Tynnanem.
Pinterovy hry začínají často reálnou situací, která je někdy až banální. Tu ale věci a lidé vstupují do vztahů, které jako by pocházely ze snů. Tyto vztahy mají samozřejmě své protějšky v realitě, ale prošly zvláštní, groteskní mutací, nicméně nejsou proto méně závazné. Proto Stáňa neprchá včas před neznámou hrozbou, stejně jako my ve snu, ač nadáni schopností vidět své jednání zvenčí, nemůžeme, a často ani nechceme měnit své chování tváří v tvář nebezpečí. Pociťujeme přitom i ve spánku silné vzrušení a po probuzení prožíváme pocit uvolnění, ne nepodobný katarzi.
Prolínání snu a reality není patrné jen v tematické rovině, kde se snaží zachytit komplexnost lidské psychiky, ale Pinter ho mistrně uplatňuje i ve formální rovině. Tak například jeho jazyk, který na první poslech zní až naturalisticky, je nesmírně poetický, silně stylizovaný, má jasně frázované sekvence, svou pečlivostí výstavby připomíná hudební skladbu. Neobvyklá spojení hovorových klišé i jednotlivých slov jsou obrazně bohatá (viz scény výslechu Stáňi). Stejně jako jsou nedourčené celé postavy a situace, tak i jednotlivá slova jsou mnohoznačná a mají metaforickou působivost. (Například Dumb Waiter je sice lidový výraz pro výtah na jídlo, ale zároveň v sobě obsahuje příchuť trpného čekání, neboť sloveso to wait znamená čekat. Titul hry Betryal může znamenat nevěra nebo zrada, ale také zklamání.) Ve hře Narozeniny používá Pinter postupů absurdní dramatiky a přitom je vystavěna na klasické kostře, která se klene od expozice až do katastrofy.
„Touha po verifikaci je pochopitelná, ale nemůže být vždy ukojena. Není jasného rozlišení mezi tím, co je skutečné, a tím, co je neskutečné, ani mezi tím, co je pravdivé, a tím, co je falešné." (H. Pinter) Nedokonalost vždy byla zdrojem veselí. Naše poznání je často z různých důvodů nedokonalé, a proto může být směšné, ale současně i zdrojem obav. Tyto dva aspekty se u Pintera uplatňují v těsném sledu, nebo dokonce současně.
„Postava na jevišti, která nemůže poskytnout žádný přesvědčivý důkaz nebo informaci o své minulé zkušenosti, o svém současném chování nebo aspiracích, ani nemůže poskytnout souhrnnou analýzu svých motivů, je stejně oprávněná a hodná pozoru jako postava, která může, což je znepokojivé, tohle všechno poskytnout." (H. Pinter)
Skutečně je otázka, do jaké míry je možné poznat a vylíčit všechny pohnutky jednání lidí, jak si to klade za cíl realismus. (Přičemž navíc jde často jen o zpětné zaobalení určité teze.) Pinter se těchto ambicí vzdává a jeho hry chtějí být básnickým, vědomě subjektivním obrazem. Ostatně současně s hrou vzniká báseň Pohled na večírek, která je básnickým obsahem dramatu. Nesnažme se proto odhalovat jednotlivé motivace postav, příčiny děje. Nechme hru na sebe působit asociativně jako celek, a teprve tento souborný obraz podrobme analýze.
O jednotlivých postavách nevíme takřka nic. Goldberg je snad židovský obchodník, McCann snad zběhlý irský kněz, ale oba jsou ve službách jakési organizace. O majitelích pochybného penziónu nevíme o nic víc a lépe na tom není ani hlavní hrdina, či spíše antihrdina Stáňa, který zde marně hledá útočiště. Stáňovo provinění proti organizaci není blíže vysvětleno. Ale v situaci, kdy na člověka je kladeno tolik, často i protikladných nároků, kdy jednotlivé funkce člověka pohltí jeho existenci natolik, že ve svém volném čase může pouze přemýšlet jestli někde neselhal, není těžké se provinit. I pouhý pocit viny může tak nahradit vinu samotnou. Proto cítíme hrůzu, když Stáňu odvádějí ve svátečních šatech neznámo kam.
Pinterova poetika se může zdát nezvyklá, ale po jeho zkušenostech, nejen literárních, je v podstatě oprávněná. Vždyť od dob hrdě racionálních postupů realistů ho dělí půl století tak rozporuplných událostí, že někdy opravdu vnucují pocit absurdity. Proto Pinterovo „nevím a mám strach" vyřčené před skutečností dnešního světa berme jako upřímnou obavu z odcizení člověka jak svému okolí, tak sobě samému. V Narozeninách nejde jen o klasický absurdní model člověk versus instituce (zastoupený Stáňou a dvěma hosty), ale i o odcizení stejně postavených hrdinů. Vždyť vztah Stáni a Meg přes možné fyzické kontakty nikdy nepřekročí, obrazně řečeno, rámec povrchního žvanění; i Petra jeho iniciativa v závěru hry brzy opustí.
Pinterovu snahu nedevalvuje to, že nenachází východisko. Přiznání nevědomosti a pocitu absurdity vůči složitosti světa je důstojným začátkem za hlubším poznáním a osvojením reality.

M. V.

Divadlo je zvláštní tím, že se tam děje stále něco nového. Pokaždé premiéra začíná práce nová, zcela odlišná od té předcházející.

V mém případě teď práce na postavě Meg. Ještě o ní vše nevím, zkoumám ji, nechám ji na sebe působit. Udivuje mne svou absurdní logikou, která se úplně přirozeně snoubí s realistickým projevem. Je krásně „potrhlá". Snad je to její přirozená obrana proti okolnímu světu, ve kterém cítí nebezpečí.

Ale vím už jistě, že v ní není ani zloba, ani nenávist. Naopak. Ač sama nešikovná a nepraktická, chce za každou cenu udělat svým bližním radost, i když je tím někdy spíš otravuje. Děti zřejmě nemá, a proto se kompenzuje problematickým vztahem ke svému nájemníkovi.

Práce a trápení s ní bude ještě asi dost, ale už teď vím, že mám tu bláznivou a důvěřivou ženskou ráda. Je to tvrdý oříšek, který by měl být ve svém výsledném tvaru lehoučký a křehký. Ať se mi to podaří rozlousknout nebo ne, utkání s Meg stojí za to!

Blanka Meierová

Svou hereckou dráhu začala Blanka Meierová na pražské DAMU. Přes Nový Jičín se dostala do Ostravy. Pak přijala tříleté angažmá v Karlových Varech. Zde měla řadu krásných hereckých příležitostí pod vedením režisérů Dalíka a Vymětala. Následovala znovu Ostrava a zde spolupráce s režisérem Kačerem, která na ni snad nejsilněji zapůsobila a na kterou nejraději vzpomíná. Ostravě již zůstala věrná.

Ač sama má nejraději role lyrického založení (Raněvská ve Višňovém sadu), její rejstřík je široký a postihne jak brechtovský repertoár (Gruša z Kavkazského křídového kruhu, titulní role ve Svaté Johance z jatek), tak role symbolického ražení (Aase v Peer Gyntovi) a má i nesporný komický talent. Všechny tyto své předpoklady jistě svrchovaně uplatní Blanka Meierová i ve své nové roli – Meg.

Program vydalo Státní divadlo Ostrava, nositel Řádu práce. Redakce: Martin Velíšek. Výtvarník: Marta Roszkopfová. Fotografie: Josef Hradil. Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., provoz 21, Ostrava 1, Novinářská 7, R 703906, o 380000487. Cena programu 1,50 Kčs. Veškerá práva k provozování tohoto díla zastupuje DILIA Praha.
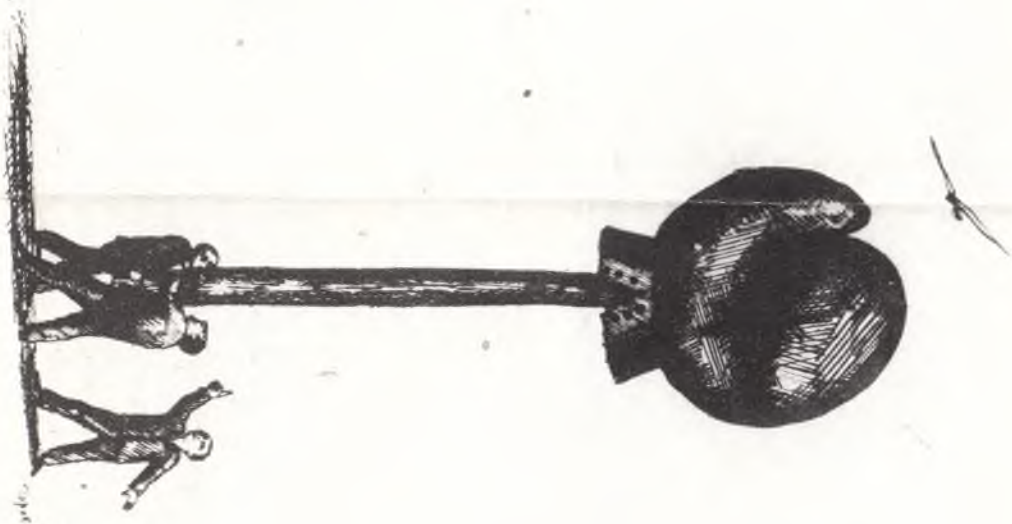
NEPRODEJNÉ